

تأثیر آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی در بین نوجوانان (مطالعه عوامل خطر ساز رفتارهای پرخطر)

تاریخ پذیرش: 1397/02/21

تاریخ دریافت: 1396/09/21

نورمحمد رضائی¹

از صفحه 207 تا 228

چکیده

زمینه و هدف: در بسیاری از نوجوانان، میل شدیدی برای برقراری ارتباط ثمربخش وجود دارد، ولی اغلب در برخوردها و ارتباطات با دیگران، ناتوان هستند و این ناتوانی ناشی از کمبود مهارت جرأت‌ورزی در بین نوجوانان است. بنابراین، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر مهارت جرأت‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی در بین نوجوانان می‌باشد.

روش‌شناسی: به منظور پاسخ‌دهی به سوال اصلی پژوهش از روش تحقیق آزمایشی و طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شد. به همین منظور، جهت شناسایی نوجوانان دارای رفتارهای پرخطر در ابتدا سه خرده‌مقیاس از مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی تهیه شده توسط زاده‌محمدی، احمدآبادی، حیدری (1390) در بین نوجوانان اجرا شد. پس از مشخص شدن نوجوانان دارای رفتارهای پرخطر از بین آنان 60 نفر که دارای بالاترین میانگین رفتارهای پرخطر هستند انتخاب و به صورت تصادفی به دو گروه 30 نفره تقسیم شوند. پس از اجرای پیش‌آزمون 8 جلسه آموزشی برگزار و در یک زمان پس‌آزمون بر روی گروه آزمایش و کنترل اجرا گردید.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: نتایج آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره پس از بررسی مفروضه‌های این آزمون نشان داد تفاوت معنی‌داری در ترکیب خطی متغیرهای وابسته بین دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد و 74% از تغییرات آسیب‌های اجتماعی (عوامل خطر ساز رفتارهای پرخطر) توسط مداخله آموزشی مهارت جرأت‌ورزی قابل تبیین است.

واژه‌های کلیدی: آسیب‌های اجتماعی، عوامل خطر ساز، مهارت جرأت‌ورزی.

بخشی از فرایند رشد در دوره نوجوانی، خطر جویی و هیجان خواهی است که به شکل رفتارهای جنسی ناسالم و مصرف سیگار و الکل و سایر مواد بروز می‌یابد. بر طبق یافته‌های مرکز کنترل و پیشگیری بیماری‌ها، نرخ بروز رفتارهایی که سلامتی نوجوانان را به خطر می‌اندازد رو به افزایش است. مصرف قلیان و تنباکو، غذاهای کم فیبر، عدم فعالیت جسمی، مصرف الکل، رفتارهای پرخطر جنسی و سوء مصرف مواد، خشونت و درگیری از جمله رفتارهای پرخطر محسوب می‌شوند (کلوئپ، گونی، کاک، سیم سک، 2009؛ لاکن، جانکمن و بلین پیکا، 2010²).

بر طبق آمارهای سازمان بهداشت جهانی (2014) آسیب‌های اجتماعی به طور نگران‌کننده‌ای در جوامع مختلف رو به افزایش است. اختلالات روانی، وابستگی‌های دارویی، و رفتارهای پرخطر به ویژه در نسل جوان روندی صعودی پیدا کرده است (گوداس و گیانودیس، 2008³). روند رو به رشد آسیب‌های اجتماعی در چند دهه اخیر، کارشناسان را به بررسی آن و یافتن راه‌حلی برای حل آن برانگیخته است. نتیجه تحقیقات و پژوهش‌ها نشان داد آسیب‌های اجتماعی موجود ناشی از کمبود مهارت‌های کافی برای مواجهه با مشکلات زندگی است (برزآبادی فراهانی و آقایی دوست، 1389؛ گورمن، 2002⁴). امروزه کشور ما با افزایش کمی آسیب‌های اجتماعی، کاهش سن افراد در معرض آسیب، عدم توجه جدی به برنامه‌های پیشگیری از مشکلات رفتاری و تحصیلی، مشکل در برقراری ارتباط با دیگران و افزایش رفتارهای پرخطر و... روبرو است. به همین منظور، نوجوانان ما برای کنار آمدن با این تغییرات و سازگاری بیشتر با محیط اجتماعی لازم است به مجموعه‌ای از مهارت مجهز شوند تا بتوانند با تغییرات بوجود آمده سازگار گردند (کریم‌زاده، شکوهی، سیاه پشت، روحانیان، سجادی و پیغمبرزاده، 1389). بنابراین، سوال اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های جرات‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی در بین نوجوانان (مطالعه عوامل خطرساز رفتارهای پرخطر) است.

1 - Kloep, Guney, Cok, & Simsek
2 - Lokken, Jonkman, & Blinn-Pike
3- Goudas & Gianodous
4- Gorman

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مبانی نظری پژوهش

نظریه تحلیل تبادلی

209

در این نظریه اعتقاد بر این است که ابراز وجود، احترام به خود و به دیگران است. احترام به خود شامل خودآگاهی از اینکه «کسی» هستیم. احترام به دیگران، آگاهی از اینکه دیگران وجود دارند. نظریه تحلیل تبادلی و خصوصاً مفهوم «جایگاه‌های زندگی»¹ برای تبادل بین رفتارهای جرأت‌مندان و غیرجرأت‌مندان مفید است.

اریک برن² مبدع نظریه تحلیل تبادلی، معتقد است که افراد می‌توانند این تصمیم را تغییر دهند. که این از طریق خودآگاهی و بازشناسی مثبت از دیگران حاصل می‌شود. آنها می‌توانند انتخاب کنند که خوب هستند (برن، 1975 به نقل از توند،³ 2007).

این نظریه بیان می‌کند که تنها جایگاه سالم، رسیدن به پیام «من خوبم، شما خوبید»⁴ است. در این موقعیت افراد در خودشان احساس امنیت و خوداتکایی می‌کنند و به وجود دیگران احترام می‌گذارند. در این موقعیت افراد احساس جرأت‌ورزی می‌کنند (توند، 2007).

نظریه‌ی رفتار مشکل ساز

جسور و جسور⁵ (1997) نظریه جامعی در مورد علل رفتارهای مشکل ساز نوجوانان نظیر مصرف مواد، مشروبات الکلی و رفتارهای بزهکارانه ارائه نمودند. براساس این نظریه نوجوانانی که مستعد یک رفتار مشکل ساز هستند مساعد سایر رفتارهای مشکل ساز نیز می‌باشند. براساس این نظریه، رفتار مصرف نتیجه تعامل سه حوزه است

الف: عوامل شخصیتی فرد

ب: عوامل محیطی

1 - life positions

2 - Berne

3 - Townend

4 - I am OK, You are OK

5 - Jessor & Jessor,

ج: سیستم رفتاری فرد

در حوزه عوامل شخصیتی، نوجوانانی که احساس طرد شدگی داشته باشند یا دارای عزت نفس پایین و یا خود کارآمدی و خودکنترلی (کانون کنترل) ضعیفی دارند برای انجام رفتارهای مشکل ساز مستعدترند. در حوزه عوامل محیطی اگر نوجوانان با والدین دلبستگی و پیوند عاطفی خوبی نداشته باشند بیشتر با همسالان خود ارتباط برقرار می‌کنند. بنابراین نوجوانانی که معتقد باشند سودمندی‌های مصرف مواد از آثار زیان بار آن بیشتر است در معرض خطر مصرف قرار دارند.

روانشناسی مثبت‌گرا

نظریه روانشناسی مثبت‌نگر به وسیله سلیگمن به وجود آمد. این نظریه بر توانایی‌ها و مزیت‌هایی که افراد و جوامع را قادر می‌سازند پیشرفت کنند، تکیه دارد. این نظریه بر روی هیجانات مثبت و خوشبینانه درباره آینده، امید، درستی و قدرتمند ساختن افراد تمرکز می‌کند. افرادی که هیجان مثبت خوشبینانه را رشد داده‌اند قادرند موقعیت‌های مخالف را تفسیر کنند و به طور کاملاً متفاوتی آنها را به تعویق بیندازند. آنها در موقعیت‌های سخت و چالش‌آور معنا پیدا می‌کنند. در این نظریه اعتقاد بر این است که ابراز وجود در مورد تائید مثبت است. افرادی که احساس مثبتی در مورد خودشان دارند دیگران را قدردانی و با ارزش می‌دانند (هاوویل، 2001).

مدل تلفیقی مصرف مواد

بوتوین² (2000) با مرور بررسی‌های انجام شده در زمینه عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده مصرف مواد در نوجوانان، مجموعه‌ای از عوامل را که در آغاز مصرف مواد نقش دارند. در یک مدل جامع شروع مصرف الکل، سیگار و سایر مواد، تلفیق کرده است. براساس مدل تلفیقی بوتوین (2000) بروز رفتارهای پرخطر نتیجه تعامل پویای مجموعه‌ای از عوامل محیطی و فردی در نظر گرفته می‌شود که در آن همسالان و والدین و سایر عوامل اجتماعی در تعامل با آسیب‌پذیری‌های روان‌شناختی فرد قرار دارند. براساس این مدل، افرادی که باورهای هنجاری درباره مصرف مواد دارند از

1 - Hallowell

2 - Botvin

پیشینه پژوهش

مهارت‌های فردی و اجتماعی ضعیفی هم چون مهارت مقاومت در برابر مصرف مواد و مهارت جرأت‌ورزی برخوردارند و بیشتر تحت تأثیر نفوذهای اجتماعی قرار می‌گیرند.

211

پژوهش نجفی، بیگدلی، دهشیری، رحیمیان بوگر و طباطبایی (1391) نشان داد عده زیادی از دانش‌آموزان که دچار آسیب‌های اجتماعی هستند، علیرغم اطلاعات کافی و عدم تمایل به انجام رفتارهای پرخطر، هنگامی که تحت تأثیر فشار دوستان و همسالان قرار گرفتند به دلیل نداشتن مهارت جرأت‌ورزی و حل مسأله دست به رفتارهایی پرخطر می‌زنند. گروه سنی در معرض خطر ناهنجاری‌های رفتاری و اجتماعی نوجوانان می‌باشند، زیرا این گروه در مقطعی هستند که بحران هویت، غرور نوجوانی، تمایل به سرکشی و مستقل بودن را تجربه می‌کنند. لذا بهبود سطح نگرش و آگاهی آنان از طریق پرورش مهارت‌های زندگی مرتبط با این حوزه می‌تواند در پیشگیری از رفتارهای پرخطر نقش مهمی داشته باشد.

نتایج تحقیق میسائیل و بن زور¹ (2007) نشان داد نوجوانان با افزایش سن در فعالیت مخاطره‌آمیز مختلفی مشارکت می‌کنند و تمایل‌شان برای انجام متوالی این قبیل رفتارها افزایش می‌یابد، به گونه‌ای که این مشارکت و گرایش آنها به انواع رفتارهای پرخطر، به یکی از اصلی‌ترین منابع عمده نگرانی تبدیل شده است، زیرا نوجوانانی که به مصرف سیگار، الکل، مواد مخدر گرایش دارند، پیشرفت تحصیلی کمتری دارند، بیشتر ترک تحصیل می‌کنند و کمتر وارد دانشگاه می‌شوند و در عین حال مصرف این قبیل مواد با افزایش وقوع خودکشی، مرگ و میر زود هنگام، درگیری و ابتلا به بیماری‌های قلبی در ارتباط است.

گازمن و بوش (2007) عواملی را که نوجوانان را مستعد رفتارهای پرخطر می‌سازد را شناسایی نمودند. این عوامل عبارتند: عدم آگاهی از استعداد، ظرفیت و توانایی فرد، ارتباط ضعیف فرزند و والدین، نظارت کم و ضعیف والدین (مانند والدینی که از محل نوجوانان خود بی‌خبرند) و عدم حمایت خانواده از نوجوان.

نتایج تحقیق الهوردی پو، معینی، فرهادی نسب، محبوب، جلیلیان و براتی (1388) نشان داد نوجوانان دارای خودکارآمدی پایین در مقابله با مشکلات، از مصرف مواد به عنوان یک راهبرد مقابله‌ای سازش یافته استفاده می‌کنند و تمایل بیشتری به مصرف این مواد دارند و همچنین راحت‌تر تحت تأثیر الگوهای نقش منفی قرار می‌گیرند. بنابراین، لازم است مداخلات آموزشی را برای افزایش سطح خودکارآمدی این نوجوانان تدوین نمود تا بتوان خودکارآمدی آنان را در امتناع از مصرف مواد بویژه در برخورد با فشار دوستان و همسالان و نیز حل مشکلات مرتبط با این حوزه را افزایش داد.

نتایج یک مطالعه در بین دانش‌آموزان ایرانی نشان داد که هر چه خود مهارگری و احساس کنترل درونی در فرد بیشتر باشد توانایی او در امتناع قاطعانه از رفتارهای پر خطر بیشتر خواهد بود (الهوردی پور، فرهادی نسب، بشیریان و محبوب، 1386). با توجه به نتایج فوق به نظر می‌رسد که نداشتن مهارت‌های زندگی منجر به خودکارآمدی پایین در نوجوان می‌گردد و او این عامل نوجوانان را برای مقاومت در برابر وسوسه‌های دوستان و یا مقابله با مشکلات ناتوان می‌نماید (رئسی، زمانی علویجه، اسدالهی و رستم نیاکان، 1392).

پژوهش‌های الیس و راتلیف¹ (1987)، ریکلمن و هوفک² (1995) و نایاک، کارچا، بنگال³ (2010) نشان دادند که مداخلات درمانی مناسب می‌توانند رفتارهای پرخطر از جمله مصرف مواد مخدر، سیگار و قلیان، خودکشی و فرار نوجوانان را پس از آموزش کاهش دهند. برای تدوین برنامه‌های درمانی، بررسی‌های زیادی در مورد شناخت ویژگی‌های فردی و شخصیتی افراد مبتلا به رفتارهای پرخطر و نیز عوامل خطر ساز و محافظت‌کننده از جمله نداشتن مهارت جرأت‌ورزی، حل مساله، سبک اسنادی منفی، ناامیدی، عدم رابطه مناسب با دیگران لازم است. این ویژگی‌ها باعث می‌شود که فردی که نظر منفی نسبت به خود دارد، نتواند راه‌حل‌های جانشینی مناسب برای حل مشکلات بیابد. زیرا با دیگران ارتباط ندارد، از راهنمایی‌های آنان بهره نمی‌گیرد، مشکل را غیرقابل حل می‌داند، هیچ روزنه امیدی برای آینده نمی‌بیند و در نهایت به این نتیجه می‌رسد که مصرف مواد مخدر، سیگار، قلیان مناسب‌ترین راه حل برای این مشکلات است.

1- Ellis & Ratlif

2- Rickelman & Houfek

3- Nayak, Korcha, Benegal

در فهرستی که موسسه ملی اعتیاد (نقل از رابرتسون، دیوید و روا¹، 2003) منتشر کرده است هشت عامل را به عنوان منابع خطر ساز رفتارهای پرخطر در دانش‌آموزان مطرح نموده است که عبارتند از 1- محیط آشفته خانواده، خصوصاً خانه‌ای که در آن والدین مواد مصرف می‌کنند یا به بیماری مبتلا هستند؛ 2- ناکارآمد بودن شیوه فرزندپروری خصوصاً در کودکانی که خلق و خوی مناسبی ندارند و یا به اختلالات سلوکی مبتلا هستند؛ 3- کمبود دلبستگی متقابل در پرورش فرزند؛ 4- احساس کمرویی و بروز رفتارهای پرخاشگرانه؛ 5- عدم موفقیت تحصیلی؛ 6- ضعف در سازگاری و مهارت‌های اجتماعی کم؛ 7- داشتن رابطه با دوستانی که دارای رفتارهای انحرافی هستند؛ 8- نگرش مثبت به مصرف مواد در مدرسه، بین همسالان و در محیط اجتماعی.

برنامه آموزش مهارت‌های زندگی برای جلوگیری از سوء مصرف مواد در نوجوانان بر روی عوامل خطر ساز و محافظت‌کننده مرتبط با مصرف مواد تمرکز دارد و به خوبی مهارت‌های اجتماعی و شایستگی شخصی را افزایش می‌دهد (اسپوس، کلیر، شاین و ردموند، 2006؛ بوتوین، گریفن و نیکولز، 2006، سوریزایی، خلعتبری، کیخای و رئیسی فرد²، 2011). در طراحی برنامه‌ها و بسته‌های آموزشی، در کنار ارائه طرح‌های مداخله‌ای، تأکید بسیاری بر هماهنگی متغیرهای موجود در این بسته‌ها با موقعیت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه شده است. به همین منظور، لازم است برای به دست آمدن الگوهای بومی و هماهنگی بسته‌های آموزشی با فرهنگ جامعه، عوامل خطر ساز و محافظت‌کننده در طراحی بسته‌های آموزشی در نظر گرفته شوند. بنابراین، برای کسب و ارتقاء مهارت‌های مرتبط با رفتارهای پرخطر، نظام آموزشی باید با تدارک برنامه‌های مناسب مهارت جرأت‌ورزی و حل مساله را در نوجوانان ایجاد نماید. از این رو، مسئله اصلی این پژوهش بررسی تأثیر مهارت جرأت‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی (عوامل خطر ساز رفتارهای پرخطر) در بین نوجوانان می‌باشد.

1 - Robertson, David, & Rao

2- Sourizaei, Khalatbari, Keikhayfarzaneh, & Raisifard.

مدل مفهومی پژوهش

مهارت جرأت‌ورزی نقش مهمی در کنترل رفتارهای پرخطر و آسیب‌های اجتماعی نوجوانان دارد. برای تدوین مداخلات درمانی مناسب، شناخت ویژگی‌های شخصیتی و شناختی نوجوانان مبتلا به آسیب‌های اجتماعی لازم است. برنامه آموزش مهارت جرأت‌ورزی برای جلوگیری از رفتارهای پرخطر و آسیب‌های اجتماعی در نوجوانان بر روی عوامل خطر ساز رفتارهای پرخطر تمرکز دارد و به خوبی مهارت‌های نوجوانان را در کنترل این رفتارها افزایش می‌دهند. لذا در این پژوهش با توجه به سوال اصلی پژوهش و مبانی نظری، مدل مفهومی پژوهش به شکل زیر ارائه شده است.

شکل 1: مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی

به منظور پاسخ‌دهی به سوال اصلی پژوهش از روش تحقیق آزمایشی و طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده می‌شود. به همین منظور، پس از شناسایی و انتخاب افراد، نمونه انتخاب شده به دو گروه به شکل تصادفی انتخاب و پیش‌آزمون همزمان بر روی گروه آزمایش و کنترل اجرا گردید و پس از برگزاری 8 جلسه آموزشی در یک زمان پس‌آزمون بر روی گروه آزمایش و کنترل اجرا گردید. جامعه آماری این تحقیق کلیه نوجوانان شهر تهران می‌باشد. به همین منظور، جهت شناسایی نوجوانانی که دارای رفتارهای پرخطر هستند در ابتدا خرده‌مقیاس‌های 1- گرایش به مواد مخدر، 2- گرایش به مصرف سیگار، 3- رابطه با جنس مخالف از مقیاس خطرپذیری نوجوانان

ایرانی تهیه شده توسط زاده‌محمدی، احمدآباد و حیدری (1390) در بین نوجوانان اجرا شد. پس از مشخص شدن نوجوانان دارای رفتارهای پرخطر از بین آنان 60 نفر که دارای بالاترین میانگین رفتارهای پرخطر هستند انتخاب و به صورت تصادفی به دو گروه 30 نفره تقسیم شدند. در گام بعدی، پس از توجیه طرح، قبل از هرگونه مداخله از هر دو گروه پیش‌آزمون (خرده‌مقیاس هیجان‌خواهی، خرده‌مقیاس نگرش مثبت به مصرف مواد مخدر از پرسشنامه عوامل خطر ساز و محافظت‌کننده رفتارهای پرخطر) برای گروه آزمایش و گروه کنترل بعمل آمد. در مرحله بعد، بسته آموزشی طراحی شده صرفاً برای گروه آزمایش در 8 جلسه 90 دقیقه‌ای اجرا می‌شود؛ و به گروه کنترل هیچ‌گونه آموزشی داده نمی‌شود. در گام آخر، مجدداً پس‌آزمون برای هر دو گروه در یک زمان اجرا می‌شود.

ابزار پژوهش

پرسشنامه عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده (محمدخانی، 1391) بر اساس ابزارهای مشابه در زمینه سنجش عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده، از جمله پرسشنامه «جوامع مراقب نوجوانان» (پولارد و همکاران، 1996)، «شاخص عوامل حفاظت‌کننده فردی» (اسپرینگر و فیلیپس، 1995) «ارزیابی تاب‌آوری کودکان سالم» (کنستانتین و همکاران، 1999) و «پرسشنامه مرکز مطالعات اجتماعی دانشگاه یوتا» (1998) و مقیاس نیمرخ خطر مصرف مواد (پاتریشیا و همکاران، 2009) ساخته شده و توسط محمدخانی (1384-1391) بر روی 3000 نفر از دانش‌آموزان مقطع راهنمایی و متوسطه (18-13 ساله) در سطح کشور استانداردسازی شده است. این پرسشنامه دارای 86 گویه، 4 حیطه فردی، خانوادگی، مدرسه‌ای و اجتماعی و 12 خرده‌مقیاس (نگرش به مصرف مواد، ناامیدی، مهارت‌های اجتماعی، هیجان‌خواهی، تکانشگری، حساسیت به اضطراب، تعارضات خانوادگی، نگرش والدین به مواد، نظارت خانواده، بی‌نظمی محیط اجتماعی، احساس تعهد به مدرسه، فضای روانی/اجتماعی مدرسه) است. همسانی درونی کل پرسشنامه بر اساس روش آلفای کرونباخ (0/92) به دست آمده است. بررسی روایی افتراقی پرسشنامه از طریق مقایسه دانش‌آموزان مصرف‌کننده مواد و غیر مصرف‌کننده، نشان داد که این مقیاس می‌تواند این دو گروه را از هم تفکیک نماید و از روایی افتراقی

قابل قبولی برخوردار است. همچنین بررسی روایی سازه پرسشنامه‌ی مذکور با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی و اکتشافی نشان داد که این پرسشنامه از لحاظ نظری با مدل‌های نظری پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد، منطبق است و از روایی سازه خوبی برخوردار است. در بررسی روایی سازه‌ای پرسشنامه با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی و اکتشافی با چرخش واریماکس 12 عامل اصلی سازنده پرسشنامه عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده شناسایی شده است: 1- نگرش به مصرف مواد، 2- ناامیدی، 3- کمبود مهارت‌های اجتماعی، 4- هیجان‌خواهی، 5- تکانشگری، 6- حساسیت به اضطراب، 7- تعارضات خانوادگی، 8- نگرش مثبت والدین به مواد، 9- فقدان نظارت خانواده، 10- بی‌نظمی محیط اجتماعی، 11- عدم احساس تعهد به مدرسه، 12- فضای روانی اجتماعی نامناسب مدرسه. (محمدخانی، 1391). در این پژوهش ما از مؤلفه‌های 1- نگرش به مصرف مواد، 2- هیجان‌خواهی به عنوان آسیب‌های اجتماعی که در بین جوانان شیوع زیادی دارد، استفاده کردیم.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی پژوهش در جدول زیر نشان می‌دهد که بیشترین درصد پاسخ‌گویان (41/7) تحصیلات پدر خود را سیکل و 1/7 درصد تحصیلات پدر خود را بی‌سواد و کارشناس ارشد گزارش نمودند. در ضمن 13/3 درصد تحصیلات پدر خود را گزارش نکردند.

جدول 1 - توزیع فراوانی تحصیلات پدر پاسخ‌گویان

تحصیلات	فراوانی	درصد معتبر
بی‌سواد	1	1/7
سیکل	25	41/7
دیپلم	18	30/0
کاردانی	4	6/7
کارشناسی	3	5/0
کارشناسی ارشد	1	1/7
گزارش شده	52	86/7
گزارش نشده	8	13/3
کل	60	100/0

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که بیشترین درصد پاسخ‌گویان (41/7) تحصیلات پدر خود را سیکل و 1/7 درصد تحصیلات پدر خود را بی‌سواد و کارشناس ارشد گزارش نمودند. در ضمن 13/3 درصد تحصیلات پدر خود را گزارش نکردند.

جدول 2 - توزیع فراوانی تحصیلات مادر پاسخ‌گویان

درصد معتبر	فراوانی	تحصیلات
40/0	24	سیکل
33/3	20	دیپلم
3/3	2	کاردانی
10/0	6	کارشناسی
3/3	2	کارشناسی ارشد
90/0	54	گزارش شده
10/0	6	گزارش نشده
100/0	60	کل

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که بیشترین درصد پاسخ‌گویان (40 درصد) تحصیلات مادر خود را سیکل و کمترین درصد (3/3 درصد) تحصیلات مادر خود را دیپلم و کارشناسی ارشد گزارش نمودند. در ضمن، 10 درصد از پاسخ‌گویان تحصیلات مادر خود را گزارش نکردند.

یافته‌های استنباطی

سوال 1: آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی (هیجان‌خواهی و نگرش مثبت به مواد مخدر) در بین نوجوانان تأثیر دارد؟

جدول 3 - آماره‌های توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار آسیب‌های اجتماعی (هیجان‌خواهی و نگرش به مواد مخدر) در بین نوجوانان در پیش آزمون، پس آزمون و نمرات اصلاح شده

متغیرهای پژوهش	گروه	پیش آزمون		پس آزمون		نمرات اصلاح شده
		انحراف میانگین	انحراف استاندارد	انحراف میانگین	انحراف استاندارد	
هیجان‌خواهی	آزمایش	2/36	0/37	2/90	0/30	2/90
	کنترل	2/42	0/28	2/49	0/27	2/48
نگرش به مواد مخدر	آزمایش	1/47	0/37	2/90	0/30	3/65
	کنترل	1/67	0/39	2/49	0/27	2/22

نتایج فوق نشان می‌دهد که در پیش آزمون میانگین متغیر هیجان خواهی برای گروه آزمایش برابر $2/36$ و برای گروه کنترل برابر $2/42$ است. همچنین در پس آزمون میانگین متغیر هیجان خواهی برای گروه آزمایش برابر $2/90$ و برای گروه کنترل برابر $2/49$ است. علاوه بر این، نتایج نشان می‌دهد که در نمرات اصلاح شده میانگین متغیر هیجان خواهی برای گروه آزمایش برابر $2/90$ و برای گروه کنترل برابر $2/48$ است.

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که در پیش آزمون میانگین متغیر نگرش به مواد مخدر برای گروه آزمایش برابر $1/47$ و برای گروه کنترل برابر $1/67$ است. همچنین در پس آزمون میانگین متغیر نگرش به مواد مخدر برای گروه آزمایش برابر $2/90$ و برای گروه کنترل برابر $2/49$ است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که در نمرات اصلاح شده میانگین متغیر نگرش به مواد مخدر برای گروه آزمایش برابر $3/65$ و برای گروه کنترل برابر $2/22$ است.

پیش از بررسی فرضیه تحقیق لازم است که مفروضه‌های آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیری مورد بررسی قرار گیرد.

مفروضه اول: یکسانی کوواریانس‌ها

جدول 4- آزمون ام باکس جهت بررسی یکسانی ماتریس کوواریانس

9/91	ام باکس
3/18	F
3	درجه آزادی صورت
605520/00	درجه آزادی مخرج
0/023	سطح معنادار

یکی از مفروضه‌های آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیری یکسانی کوواریانس‌هاست. برای بررسی این مفروضه از آزمون ام باکس استفاده شد. نتایج آزمون ام باکس نشان داد که مفروضه یکسانی ماتریس‌های کوواریانس رعایت نشده است ($p < 0/05$). با وجود این، بر اساس پیشنهاد فیدل¹ و تاباچنیک² (2001) اگر معناداری آزمون ام باکس کمتر از $0/001$ باشد نشان‌دهنده آن است که در تمامی گروه‌ها،

1 - Fidell

2 - Tabachnick

ماتریس‌های کوواریانس مشاهده شده متغیرهای وابسته، مساوی نیست ولی در صورتی که معناداری آزمون ام‌باکس کم‌تر از 0/01 باشد (در این تحقیق سطح معنی‌دار برابر 0/023 به دست آمد) و تعداد آزمودنی‌ها در گروه‌ها، برابر باشند، می‌توان آن را در نظر نگرفت. اما اگر معنادار باشد ولی حجم گروه‌ها نابرابر باشند، آزمون مقاومی نیست (تاباچنیک و فیدل، 2001). علاوه بر این، در صورت معنی‌داری آزمون ام‌باکس می‌توان از آزمون اثر پیلایی¹ به عنوان شاخص چند متغیری استفاده کرد.

مفروضه دوم: یکسانی واریانس‌ها

جدول 5- نتایج آزمون لون برای بررسی یکسانی واریانس خطا

مؤلفه‌ها	مقدار F	درجه آزادی صورت	درجه آزادی مخرج	سطح معنی‌داری
پس آزمون هیجان‌خواهی	1/45	1	58	0/233
پس آزمون نگرش به مواد مخدر	1/35	1	58	0/249

به منظور ارزیابی مفروضه یکسانی واریانس خطا از آزمون لون استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد که مفروضه یکسانی واریانس خطا برای گروه آزمایش و کنترل در هر دو متغیر (هیجان‌خواهی و نگرش به مواد مخدر) برقرار می‌باشد.

جدول 6 - تحلیل کوواریانس چند متغیری جهت بررسی تفاوت متغیرهای مورد پژوهش در دو گروه آزمایش و کنترل

نوع اثر	آزمون	مقدار F	درجات آزادی	درجات آزادی خطا	معنی‌داری	مجذور اتا
گروه	اثر پیلایی	80/98	2	55	0/001	0/074

همانطوری که مشاهده می‌کنید، نتایج آزمون اثر پیلایی نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری در ترکیب خطی متغیرهای وابسته بین دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد و 74 درصد از تغییرات هیجان‌خواهی و نگرش به مواد مخدر (عوامل خطر ساز رفتارهای پرخطر) توسط مداخله آموزشی مهارت جرأت‌ورزی قابل تبیین است.

به منظور تعیین اینکه در کدامیک از آسیب‌های اجتماعی (هیجان‌خواهی و نگرش به مواد مخدر) بین گروه‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد، از آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیره (آنکووا) استفاده شد.

سوال 2: آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی (هیجان‌خواهی) نوجوانان تأثیر دارد؟

جدول 7- نتایج آزمون آنکووا برای بررسی تفاوت گروه آزمایش و کنترل در آسیب‌های اجتماعی (هیجان‌خواهی)

منابع	متغیر وابسته	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F	P ≤	مجذورات انا
گروه	هیجان‌خواهی	2/46	1	2/46	29/21	0/01	0/33
خطا	هیجان‌خواهی	4/80	57	0/08			

نتایج نشان می‌دهد که در متغیر هیجان‌خواهی بین میانگین نمره پس آزمون گروه آزمایش و کنترل پس از کنترل نمرات پیش آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد که حاکی از اثربخشی آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر میزان هیجان‌خواهی نوجوانان می‌باشد. در ضمن مقدار ضریب انا نشان می‌دهد که 0/3 تغییرات متغیر هیجان‌خواهی توسط مداخله آموزشی مهارت جرأت‌ورزی قابل تبیین است.

سوال 3: آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی (نگرش به مواد مخدر) در بین نوجوانان تأثیر دارد؟

جدول 8: نتایج آزمون آنکووا برای بررسی تفاوت گروه آزمایش و کنترل در آسیب‌های اجتماعی (متغیر نگرش به مواد مخدر)

منابع	متغیر وابسته	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F	P ≤	مجذورات انا
گروه	نگرش به مواد مخدر	28/57	1	28/57	165/52	0/01	0/74
خطا	نگرش به مواد مخدر	9/83	57	0/017			

نتایج نشان می‌دهد که در متغیر نگرش به مواد مخدر بین میانگین نمره پس آزمون گروه آزمایش و کنترل پس از کنترل نمرات پیش آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد که حاکی از اثربخشی آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر میزان نگرش به مواد مخدر

نوجوانان می‌باشد. در ضمن مقدار ضریب اتا نشان می‌دهد که 0/74 تغییرات متغیر نگرش به مواد مخدر توسط مداخله آموزشی مهارت جرأت‌ورزی قابل تبیین است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی اثربخشی آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر آسیب‌های اجتماعی در بین نوجوانان بود. جهت انجام پژوهش از طرح آزمایشی پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شد. به همین منظور، 60 نفر از نوجوانان دارای رفتارهای پرخطر شناسایی و به روش تصادفی به دو گروه 30 نفره تقسیم شدند سپس یک گروه به عنوان گروه آزمایش و گروه دیگر به عنوان گروه کنترل در نظر گرفته شد. در ادامه پس از برگزاری پیش‌آزمون، گروه آزمایش در 8 جلسه 90 دقیقه‌ای آموزش دیدند پس از اتمام جلسات آموزش در یک زمان پس‌آزمون بر روی هر دو گروه اجرا گردید. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره پس از بررسی مفروضه‌های این آزمون نشان داد تفاوت معنی‌داری در ترکیب خطی متغیرهای وابسته بین دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد و 74 درصد از تغییرات عوامل خطر ساز رفتارهای پرخطر (آسیب‌های اجتماعی) توسط مداخله آموزشی مهارت جرأت‌ورزی قابل تبیین است.

به منظور تعیین این‌که در کدامیک از آسیب‌های اجتماعی نوجوانان (متغیرهای هیجان‌خواهی و نگرش به مواد مخدر) بین گروه‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد، از آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیره (آنکووا) برای هر کدام از متغیرهای وابسته به شکل جداگانه استفاده شد.

در متغیر نگرش به مواد مخدر نتایج نشان داد بین میانگین نمره پس‌آزمون گروه آزمایش و کنترل پس از کنترل نمرات پیش‌آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد که حاکی از اثربخشی آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر میزان نگرش به مواد مخدر نوجوانان می‌باشد. در ضمن مقدار ضریب اتا نشان می‌دهد که 0/74 تغییرات متغیر نگرش به مواد مخدر توسط مداخله آموزشی مهارت جرأت‌ورزی قابل تبیین است. نتایج این پژوهش همسان با نتایج پژوهش‌های رحمتی (1383)، ملک‌شاهی و مومن نسب (1386)، سهرابی، هادیان، دائمی و اصغرنژاد (1387) و نوبتی سندیانی (1390) است. در تبیین یافته‌های این پژوهش می‌توان بیان کرد که آموزش مهارت‌های زندگی و مهارت‌های

مقابله به نوجوانان می‌توان نگرش آنان را به میزان زیادی تغییر دهد و گرایش آنان به مصرف مواد را کاهش داد. دلیل این امر این است که نگرش نوجوانان نسبت به یک موضوع برگرفته از میزان شناخت و آگاهی است که نسبت به آن دارند. وقتی نوجوانان ساکن مناطق پرخطر تنها اطلاعات ناقصی از اطرافیان و دوستان نسبت به مواد مخدر پیدا می‌کنند و اغلب آن اطلاعات غلط و بر جنبه‌های فریبنده مواد تأکید دارند، نگرش نسبتاً مثبتی به این مواد پیدا می‌کنند و این آموزش‌ها می‌تواند نگرش آنها را نسبت به مواد منفی سازد. اغلب نوجوانان در معرض خطر به دلیل داشتن محرومیت‌ها و مشکلات اقتصادی و مشکلات عاطفی - اجتماعی دارای علائم و نشانه‌های افسردگی هستند که تداوم این شرایط زمینه گرایش آنان به مصرف مواد و رفتارهای پرخطر دیگر را فراهم می‌کند و آموزش مهارت‌های مقابله می‌تواند به آنان در این زمینه کمک کند. وقتی نوجوان می‌آموزد که چگونه موقعیت‌های نامطلوب را به نحو مطلوب مدیریت نماید و خود را با مشکلات تحصیلی و اجتماعی سازگار کند، می‌تواند بر آثار زیانبار شرایط نامطلوب فائق آید. از این رو، آموزش مهارت‌های زندگی به خصوص مهارت‌های مقابله‌ای و جرأت‌ورزی می‌تواند موجب کاهش اثر عوامل خطر ساز در نوجوانان شوند.

در متغیر هیجان خواهی نتایج نشان داد بین میانگین نمره پس آزمون گروه آزمایش و کنترل پس از کنترل نمرات پیش آزمون تفاوت معنی داری وجود دارد که حاکی از اثربخشی آموزش مهارت جرأت‌ورزی بر میزان هیجان خواهی دانش‌آموزان می‌باشد. در ضمن مقدار ضریب اتا نشان می‌دهد که $0/30$ تغییرات متغیر هیجان خواهی توسط مداخله آموزشی مهارت جرأت‌ورزی قابل تبیین است. نتایج این پژوهش همسان با نتایج تحقیق رفاهی (1387) و نوبتی سندیانی (1390) است. در تبیین یافته‌های این پژوهش می‌توان بیان کرد که آموزش‌های مهارت‌های زندگی به خصوص مهارت‌های مقابله و حل مسئله می‌توان میزان هیجان خواهی نوجوانان را کنترل و متعادل کرد و اثرات خطرزای هیجان خواهی را کاهش داد. نوجوانان دارای هیجان بالا دوست دارند هر چیز ناآشنایی را امتحان کنند، از کارهای خطرناک لذت می‌برند، در جستجوی چیزهای تازه هستند و گاهی کارها را فقط به خاطر هیجانشان انجام می‌دهند و کمتر به نتیجه کارها می‌اندیشند. با آموزش مهارت‌های زندگی می‌توان به آنها آموخت که هر تجربه‌ای آموزنده و مفید نیست و بدون در نظر گرفتن عواقب هر کار نباید به انجام آن کار اقدام

پیشنهادهای

نمود. هیجان‌ها زودگذر و اغلب آثارشان جبران‌ناپذیر و پایدار است. بنابراین، با آموزش مهارت‌های زندگی به نوجوانان در معرض خطر می‌توان میزان هیجان‌خواهی آنان را کنترل و بهبود بخشید و هیجان را از مسیرهای مورد قبول اجتماع برآورد نمود.

— با توجه به اینکه نوجوانان دارای خودکارآمدی و جرات‌ورزی پایین در مقابله با مشکلات، از مصرف مواد به عنوان یک راهبرد مقابله‌ای‌سازش یافته استفاده می‌کنند بنابراین مشاوران می‌توانند با استفاده از بسته آموزشی تدوین شده و آموزش آن به روش آموزش نظم یافته میزان دانش و نگرش نوجوانان را در خصوص رفتارهای پرخطر (رویکرد ارائه اطلاعات) افزایش دهند و برای نوجوانان در معرض خطر رفتارهای جان‌شین (طیفی از برنامه‌ها که در یک عنصر مشترک هستند و شامل مشارکت افراد در فعالیت‌های اجتماعی معطوف به ارتقای بهداشت است) تا خودکارآمدی و عزت نفس درونی و نگرش نوجوانان به رفتارهای پرخطر اصلاح گردید. زیرا آموزش‌ها مهارت‌ها به شیوه نظم یافته می‌تواند خودمهارگری و احساس کنترل نوجوان را بیشتر نماید و نوجوانان روش امتناع قاطعانه را به درستی فراگرفته و در موقعیت‌های مختلف بکار برند.

— از آنجای که آموزش جرات‌ورزی و تحلیل نقاط قوت و ضعف بر شناخت و افکار و احساسات نوجوانان تأثیرگذار است. بنابراین، لازم است مشاوران آموزش‌ها را به نحوی بکار برند که نوجوانان مرحله به مرحله رشد کنند و تجربیات موفقیت‌آمیز کسب نمایند تا بتوانند در پیگیری اهداف خود مصر باشند و احساس درماندگی نکنند.

— آموزش به شیوه نظم‌یافته با توجه به تأکیدی که این بسته آموزشی بر چهار مرحله اساسی آموزش (الگوسازی، ایفای نقش، بازخورد و انتقال آموزش) دارد می‌تواند هم به صورت مرحله مرحله نوجوانان را به موفقیت برساند و هم از طریق الگوسازی و ایفای نقش، توانمندی نوجوانان را در موقعیت‌های واقعی و عملی تقویت نماید. بنابراین با بکارگیری این شیوه آموزشی، توانمندی نوجوانان در پیگیری اهدافشان

افزایش یافته و با افزایش خلق مثبت و احساس کارآیی و عملکرد بهتر، پرهیز از رفتارهای پرخطر را در پی خواهد داشت.

— از آنجای که نگرش نوجوانان نسبت به یک موضوع برگرفته از میزان شناخت و آگاهی آنان نسبت به یک موضوع یا پدیده است. وقتی نوجوانان ساکن مناطق پرخطر تنها اطلاعات ناقصی از اطرافیان و دوستان نسبت به مواد مخدر پیدا می‌کنند و اغلب آن اطلاعات غلط و بر جنبه‌های فریبنده مواد تأکید دارند، نگرش نسبتاً مثبتی به این مواد پیدا می‌کنند بنابراین با دادن اطلاعات صحیح و واقعی به شیوه آموزش نظم یافته می‌تواند نگرش نوجوانان را نسبت به مواد منفی ساخت.

— مربیان و مشاوران مدارس با بکارگیری آموزش مهارت‌های مقابله و حل مسئله به شیوه نظم یافته می‌توان به نوجوانان دارای رفتارهای پرخطر بیاموزند که هر تجربه‌ای آموزنده و مفید نیست و بدون در نظر گرفتن عواقب هر کار نباید به انجام آن کار اقدام نمود. بنابراین، آموزش مهارت جرات‌ورزی می‌توان میزان هیجان‌خواهی نوجوانان را کنترل و متعادل کرد و اثرات خطرزای هیجان‌خواهی را کاهش داد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- احمدی، محسن؛ سلطانی، طهور؛ عسگری، محمد و توقیری، امینه (1392). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر کاهش عوامل خطر ساز و افزایش عوامل محافظت‌کننده سوء مصرف مواد در نوجوانان کانون اصلاح و تربیت. دوره 7، شماره 27.
- براتی، مجید؛ الله‌وردی‌پور، حمید؛ معینی، بابک؛ فرهادی‌نسب، عبدالله؛ محجوب، حسین و جلیلیان، فرزاد (1388). کاربرد تئوری عمل منطقی در پیشگیری از سوء مصرف اکستازی در دانشجویان. مجله اعتیاد پژوهی، تابستان، سال سوم، شماره 10.
- براتی، مجید؛ اله‌وردی‌پور، حمید؛ معینی، بابک، فرهادی‌نسب، عبدالله؛ محجوب، حسین؛ جلیلیان، فرزاد (1390). اثربخشی آموزش مهارت جرأت‌مندی در کاهش هنجارهای انتزاعی ترغیب‌کننده مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی همدان. 18 (3)، صص 40-49.
- برزآبادی فراهانی، علی و آقایی دوست، ملینا (1389). مهارت‌های زندگی. تهران: مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران.
- جعفری، مصطفی؛ شهیدی، شهریار و عابدین، علیرضا (1388). مقایسه اثر بخشی درمان‌های فرانظری و شناختی-رفتاری بر خودکارآمدی پرهیز در نوجوانان پسر وابسته به مواد. مجله تحقیقات علوم رفتاری، دوره 7، شماره 1.
- دلاور، علی (1394). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. انتشارات رشد.
- رئیس‌ی، زهرا؛ زمانی علویجه، فرشته؛ اسدالهی، عبدالرحیم؛ رستم، شراره و کلهری، نیاکان (1392). تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر خودکارآمدی پرهیز از مواد مخدر در نوجوانان پسر دبیرستان‌های اهواز. فصلنامه تحقیقات نظام سلامت، شماره 33.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، الهه (1395). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. انتشارات آگه.
- کریم‌زاده، اسماعیل؛ شکوهی، مرتضی؛ سیاه‌پشت، مهرداد؛ روحانیان، سیاوش؛ سجادی، ربیع و پیغمبرزاده، ملیحه، (1389). آموزش آداب و مهارت‌های زندگی اسلامی. تهران، یادمان هنر اندیشه.
- کریمی، فریبا و فکری، سعیده (1392). سنجش مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان پایه اول متوسطه. فصلنامه آموزش و ارزشیابی، سال ششم، شماره 22.
- معافی، محمود (1392). تبیین مبانی نظری تربیت دینی براساس سند تحول بنیادین. رشد جوانه، شماره 39.

- موسوی مقدم، رحمت الله (1394). بررسی رابطه هوش معنوی با خودکنترلی و مکانیسم‌های دفاعی در دانش آموزان دختر سال سوم متوسطه، مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی، دوره 25 شماره 1.
- وردی‌پور، حمیداله؛ فرهادی نسب، عبدالله؛ بشیریان، سعید و محجوب، حسین (1386). الگو و علل گرایش جوانان به سوء مصرف مواد. ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، دوره 15، شماره 4.
- Badr, Hanan & Moody, Philip. (2005). Self-efficacy: A predictor for smoking cessation contemplators in Kuwaiti adults. *International Journal of Behavioral Medicine* 12(4):7-273.
- Bahr SJ, Hoffmann JP, Yang X.(2005). Parental and peer influences on the risk of adolescent drug use. *J Prim Prev. Nov;26(6):51-529.*
- Ball, S. A. (2005). Personality traits, problems and disorders: Clinical applications to substance use disorders. *Journal of Research in Personality*, 39(1), 102-84.
- Baysan;M,(2012). situations-short Form (CISS- 21)in a Non-clinical Turkish Sample.*Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*:.107-25:101
- Botvin, G. J., Griffin, K. W., & Nichols, T. R. (2006). Preventing youth violence and delinquency through a universal school-based prevention approach. *Prevention Science*, 7(4), 408-403.
- Botvin, G. J. (2000). Preventing Alcohol and Tobacco Use Through Life Skills Training: Theory, Methods, and Empirical Findings. *Alcohol Research & Health*. Vol: 24, No: 4.
- Calsbeek, H., Mieke, R., Henegouwen, G.P. and Dekker, J. (2007). 5Factor structure of coping inventory for stressful situation (CISS21) in adolescents and young adults with chronic digestive disorders. Available at: <http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/1210-2003..>
- Crosby RA, Santelli JS, DiClemente RJ. Adolescents at risk: A generation in jeopardy. In: DiClemente R, Santelli J, Crosby R, editors. *Adolescent health: Understanding and preventing risk behaviors*. San Francisco, CA: Jossey-Bass; 2009. pp. 3-6.
- Chung, T., Langenbucher, J., Labouvie, E., Pandina, R. J., & Moos, R. H. (2001). Changes in alcoholic patients' coping responses predict 12-month treatment outcomes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69, 92-100.

- Endler, N., & Parker, J. D. A. (1993). Multidimensional assessment of coping. A critical evaluation. *Journal of personality and social Assessment*, 58(5):854-844.
- Gorman, D. (2002). The science of drug and alcohol prevention: the case of randomized trial of the life skills training program. *International Journal of Drug and Policy*.21-26.
- Goudas, M. & Gianodous, G. (2008). A team sports based life skills program in a physical education context. *Learning and instruction*, 18.
- Kloep M1, Güney N, Cok F, Simsek OF.(2009). Motives for risk-taking in adolescence: a cross-cultural study. *J Adolesc*.32(1):51-135. Epub.20.
- Mac Donald L.,Bradish,D.C.,Billingham,S.,Dibble,N.and Rice , C. (1991).Families and schools together : An innovative Substance abuse prevention program.*Social work in Education*.
- Madhabika B. Nayak, Ph.D., Rachael A. Korcha, M.A., and Vivek Benegal, MD(2010). Alcohol use, Mental Health, and HIV-related Risk Behaviors Among Adult Men in Karnataka. *AIDS Behav*. 14(Suppl 1): S61-S73.
- Martin, G. W., Wilkinson, D. A., & Poulos. C. X. (1995). The drug avoidance self-efficacy scale. *Journal of Substance Abuse*, 7(2), 151-63.
- Momoh,S.O.,Imhond,H.O.,&Omagbe.E. (2008). The role of Gender,self- Study-efficacy,Age and Extroversion on Smoking Behaviour among Ambrose Alli University Students, Ekpoma,Nigeria. *Journal of International Womens Studi-Es*. 140.-134
- Robertson EB, David SL, Rao SA.(2003). Preventing drug abuse among children and adolescents (second edition). NIH Publication No.-04 4212. .[AccessedJanuary2,].athttp://www.drugabuse.gov/pdf/prevention/RedBook.pdf.
- Romer D, Hennessy M. A(2007). biosocial-affect model of adolescent sensation seeking: The role of affect evaluation and peer-group influence in adolescent drug use. *Prevention Science*. ;8:89-101.
- Jessor, R; Jessor, S. L (1977). Problem behavior and psychosocial development:a longitudinal study of youth. New York: Academic Press.
- Sourizaei, M. Khalatbari, J. Keikhayfarzaneh, M.M. & Raisifard, R. (2011). Theprevention of drug abuse, methods, challenges and researches. *Indian Journal of Science & Technology*, (8), 1003-1000.substance abuse.

- Spoth, R. L., Clair, S., Shin, C., & Redmond, C. (2006). Long-term effects of universal preventive interventions on methamphetamine use among adolescents. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 160(9), 882-876
- Svensson R.(2009). Risk factors for different dimensions of adolescent drug use. *J Ch Adolesc Subst Abu.*; 9(3): 90-67.
- Tangney, J.P., Baumeister, R.F., Boone, A.L. (2004). High Self-Control Predicts Good Adjustment, Less Pathology, Better Grades, and Interpersonal Success. *Journal of Personality*, 324.-271
- Tucker JS, Ellickson PL, Orlando M, Martino SC, Klein DJ.(2005). Substance use trajectories from early adolescence to emerging adulthood: A comparison of smoking, binge drinking, and marijuana use. *Journal of Drug Issues*. ;35:307–332.
- UNESCO Bangkok (2012).Regional Handbook on Life Skills Programmes for Non-Formal Education Bangkok. Published by UNESCO.
- Worthy, S.L., Jonkman, J. & Blinn-Pike, L. J2010 Sensation-Seeking, Risk-Taking, and Problematic Financial Behaviors of College Students. *Journal of Family and Economic Issues*. Volume 31, Issue 2.

